

XUQUUQDAADA IYO WAAJIBAADKAAGA SOO-DHAWEYNTA

Macluumaadkan adiga ayaa laguugu talagalay haddii:

- ✓ aad kayar tahay da'da 18 sano jir
- ✓ aad la imaatay mid ama labadaada waalidba
- ✓ adiga iyo qoyskaaga aad ka codsateen magangelyo (oo sidoo kale loo yaqaan badbaadada caalamiga ah) *dalka Finland.*

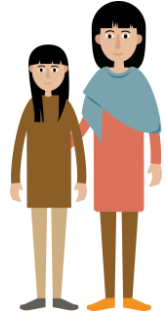
Adiga iyo qoyskaaguba waxaad ku badqabtaan wadankan	3
Yaa ku caawin kara?	3
Maxaad adiga iyo qoyskaagu heli doontaan?	4
Xuquuqda helitaanka daryeelka caafimaad	6
Wargali shaqaalaha	7
Waa maxay qiimeynta waxa ugu wanaagsan ee laguu qaban karo?	8
Xuquuqda waxbarasho	8
Xuquuqda shaqo	9
Waraaqahaaga magangelyo-doonka	9
Halkee ayaad adiga iyo qoyskaaguba joogi doontaan?	10
Maxaad samayn kartaa haddii qof si xun kuula dhaqmo?	11
Waa maxay waajibaadka adiga iyo qoyskaagu la idinka rabo markaad heshaan soo dhawayn?	12
Maxaa dhacaya haddii adiga iyo qoyskaagu aydin u hogaansami waydaan waajibaadyadiinna?	13
Xeerarka ku saabsan codsashada imangangelyada caalamiga ah iyo u safridawaddamada EU+	14
MAXAA DHACAYA HADDII ADIGA IYO QOYSKAAGA AAD U BAXSATAAN MID KA MID AH WADDAMADA KALE?	15
Yaa idin caawin kara adiga iyo qoyskaagu haddii aydaan ku qanacsanayn go'aan ay gaareen maamulka?	16
Maxaa dhaca haddii qaar ka mid ah taageerada la beddelo?	16
Faahfaahinta halka lagala xidhiidhayo	17

➤ ADIGA IYO QOYSKAAGUBA WAAD KU BADQABTAAN wadankaN

Adiga iyo qoyskaaga waxaad u sheegteen maamulka in aadan dib ugu laaban karin waddankiinna sababtoo ah waxaad gali kartaan khatar, isla markaana waxaad codsateen magangelyo. Adiga iyo qoyskaaguba waxaad magangeliyo doon kutihiin Finland

➤ YAA KU CAAWIN KARA?

Yurub gudaheeda, qof kasta oo ka yar 18 sano waxaa loo tixgeliyaa inuu yahay carruur, wuxuuna xaq u leeyahay in la siiyo **taageero gaar ah**.

Intaad ku sugan tahay wadanka, shaqaalahan soo socda ayaa ku caawin kara, tusaale ahaan:

- **Shaqaalaha bulshada** wuxuu kaa caawin doonaa adiga iyo qoyskaaga baahiyihiina maalinlaha ah ama wuxuu la xidhiidhi doontaa shaqaale kale oo kaa caawin kara dhibaato gaar ah.
- **Kalkaaliyaha caafimaadka** wuxuu ku caawin doonaa haddii aad dareento xanuun, aad dhaawacanto ama aad u baahan tahay nooc kasta oo kaalmo caafimaad ah.
- **Lataliye sharci** wuxuu kaa caawin doonaa adiga iyo qoyskaaga inaad fahamtaan waxa dhici kara inta lagu jiro habraaca magangalyada iyo haddii aad rumaysan tahay in xuquuqdaada aan la ixtiraamin.
- **Turjumaan** wuxuu kaa caawin doonaa in kugula hadlo luqadda aad fahmayso. Doorkiisu waa in uu si sax ah u turjumo waxa aad adiga ama dadka kale dhahdaan.

Miyay ku haystaan wax dhibaatooyin ah? Waxaad had iyo jeer weydiin kartaa shaqaalaha caawimo ama taageero haddaaad u baahato. Ha cabsan, dhibaatooyinka waa lawada xallin karaa.

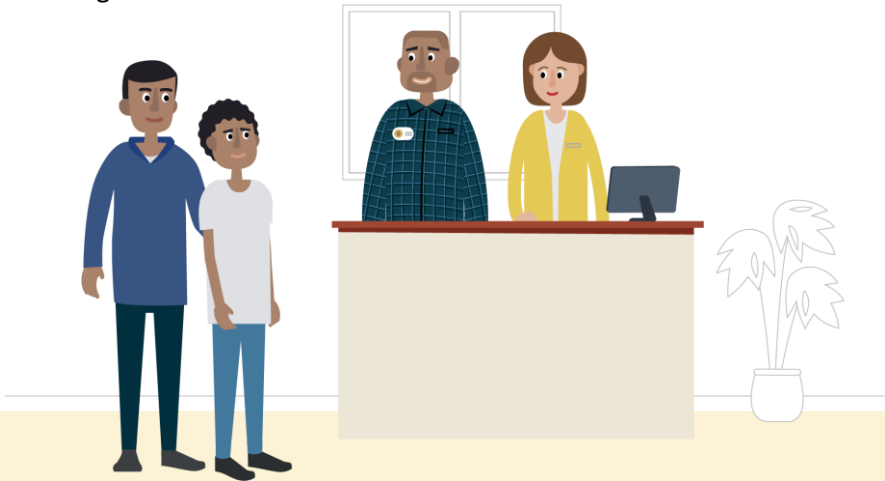

MAXAAD ADIGA IYO QOYSKAAGU HELI DOONTAAN?

Adiga iyo qoyskaagu waxaad heli doontaan noocyo kala duwan oo taageero iyo adeegyo ah intaad sugaysaan inta maamulku baadhayo codsigiinna magangelyo. Tan waxa la dhahaa **soo dhawayn**.

Ka ilmo ahaan iyo magangalyo doone ahaanba, waxaad leedahay xuquuqo laakiin sidoo kale waxa jira waajibaad ku saaran oo ay tahay inaad ixtiraamto. Kuwan waxa lagu sharaxay buug-yarahan.

Haddii aanad fahmayn qaybaha buug-yarahan ama haddii aad qabto wax su'aal ah, weydii shaqaalaha xeradaada qaabilaadda qaxootiga iyo waalidkaagaba.

Inta aad ku sugan tihiin dalkaan, shaqaaluhu waxay idiin siin doonaan macluumaad dheeri ah iyadoo la eegayo xaaladdiinna. Waxaad weydiin kartaan su'aalo wakhti kasta.

Iyadoo la eegayo xaaladdiina, adiga iyo qoyskaagu waxaad heli doontaan:

- goob aad seexataan

- cunto

- dhar

- agabka nadaafada gaarka ah

- lacag aad u isticmaashaan kharashaadka maalinlaha ah.

XUQUUQDA DARYEEL CAAFIMAAD

Maamulku waxay hubin doonaan inaad heshay daryeelka caafimaad ee aad u baahan tahay.

Waxaad u sheegi kartaa qoyskaaga iyo shaqaalaha wixii dhibaato caafimaad ah ee aad qabto. Waxay kaa caawin karaan inaad aragto dhakhtar ama kalkaaliye haddii aad u baahan tahay.

Haddii dhakhtarku u arko inay lagama maarmaan tahay, wuxuu qori doonaa daawooyin iyo sidoo kale booqashooyin aad ku arki karto dhakhaatiirta takhasuska gaarka ah u leh.

Shaqaaluhu waxay kuu sheegi doonaan adiga iyo qoyskaaga haddii ay dhacdo inaad aaddo baaris caafimaad oo uu sameeyo dhakhtar ama kalkaaliye.

Waxaa ay hubinayaan xaaladdaada caafimaad, islamrkaana waxaa ay ku siinayaan caawimaadda aad u baahan tahay.

Haddii aad la kulanto xaalad caafimaad oo u baahan gargaar degdeg ah ama dhaawac u baahan daaweyn degdeg ah, u sheeg waalidkaa ama shaqaalaha. Haddii aad ku sugan tahay meel ka baxsan halkaad ku noolayd, waxaad wici kartaa lambarka gargaarka degdega ah 112.

➤ WARGALI SHAQAALHAAGA HADDII:

- aad dareemayso xanuun, dhaawacantay ama aad u baahan tahay gargaar caafimaad oo degdega ah ama daaweyn
- aad isticmaasho daroogo ama aad cabto maandooriye
- aad horey u soo martay dhibaato ama xadgudub, ama aad hadda la kulmeyso
- aad uur leedahay ama aad u malaynayso inaad uur leedahay
- aadan kaligaa socon karin, ama aad dhibaato ku qabto maqalka ama aragga
- aad uwalwalsan tahay, murugaysan tahay, seexan weydo ama aad waajahayso fikirro xun
- aad dareento inaanad ammaan ahayn ama aad ka baqayso qof, ha ahaado qof ajnabi ah ama qof aad taqaan
- lagugu qasbay ama lagugu qasbayo inaad samayso waxyaabo aadan rabin
- aad dareento inaanad badqabin sababtoo ah diintaada, qofka aad jeceshahay, sida aad u labisato ama u dhaqanto
- xubnaha qoyskaagu u baahan yihiin kaalmo.

WAA MAXAY QIIMEYNTA WAXA UGU WANAAGSAN EE LAGUU QABAN KARO?

Waa hawl halkaas oo aad arki karto shaqaalaha kale ee takhasusuka gaarka ah leh, kuwaasoo adiga ku wydiin doona su'aalo:

- si loo fahmo **baahiyahaaga**
- si loo go'aamiyo **taageerada** aad u baahan tahay.

Tani waxay ka caawin doontaa masuuliyiinta inay gaadhaan go'aanno muhiim ah, tusaale ahaan halka adiga iyo qoyskaaga aad degi doontaan.

Waad aamini kartaa kalkaaliyaha, dhakhtarka iyo shaqaalaha. Waxaad la wadaagi kartaa wax walba.

Haddii aadan rabin in waalidkaa lagu wargeliyo ama ay ku lug yeeshaan, u sheeg shaqaalaha. Waxaa ay ka baaraandegi doonaan codsigaaga, waxayna go'aamin doonaan waxa kugu habboon.

XUQUUQDA WAXBARASHO

Ka ilmo ahaan waxaad xaq u leedahay waxbarasho iyo inaad wax dhigato. Haddii aad tagto dugsiga oo aad buuxiso 18 sano inta aad dhiganayso, waad sii wadan kartaa ilaa waxbarashadu kuu dhammaato.

Shaqaalaha ayaa kaa caawin doona adiga iyo qoyskaaga inaad iska diwaangalisaan iskuul ku yaalla halka aad deggan tihiin. Waxay kugu wargelin doonaan fasallada diyaarinta luuqadda iyo koorsooyinka kale.

Shaqaaluhu waxay ku sheegi doonaan hawlaha waxbarasho iyo madadaalo si ay kaaga caawiyaan inaad barato, horumariso naftaada, isla markaana saaxiibo cusub sameysato.

XUQUUQDA SHAQO

Iyadoo ku xidhan da'daada iyo xaaladdaada, waxaa laga yaabaa in lagu oggolaado inaad ka shaqayso Finland, haddii aad rabto. Shaqaalaha xeradaada qaabilaadda qaxootiga ayaa ku siin doona macluumaad dheeraad ah.

[Wiilasha iyo gabdhaha ay da'doodu ka yar tahay 18-ka sano, looma ogola in ay shaqeeyaan.]

DHUKUMANTIGAAGA MAGANGELYO-DOONKA

Marka aad gudbiso codsiga Waxaad Hoggaanka socdaalka ka heli doontaa dokuminti gaar ah oo uu ku yaallo magacaaga iyo sawirkaaga.

Tani waxay muujinaysaa in aad magangelyoddoon ka ka tahay wadankan. Waa inaad had iyo jeer sidataa dukumintigaas.

Dukumintigaan waa muhiim, ka taxaddar in aadan lumin, hana siin qof kale.

HALKEE AYAAD ADIGA IYO QOYSKAAGUBA JOOGI DOONTAAN?

Meesha aad deganaandoontaan inta maamulku baadhayaan codsigiinna magangelyo waxay ku xidhan tahay xaaladdiinna.

Hay'adaha dowladda iyo shaqaalaha ayaa idinku wargalin doona **halka aad dhammaantiin joogi doontaan**, tusaale ahaan hoy, magaalo ama gobol gaar ah.

Tani waxay ku xidhnaan kartaa goobaha la heli karo ama baahiyaha qoyskaaga.

Haddii qoyskaagu rabo inuu ka baxo goobta hoyga ama uu magaalada/degmada kamaqnaado muddo gaaban, waa inay ka codsadaan oggolaanshaha maamulka.

Adiga iyo qoyskaaguba waxaad ku helaysaan tageero iyo adeegyo keliya marka aad degtaan goobta ay go'aamiyeen maamulku.

Marar aad u yar, waxaa dhici karta in qoysaska la dejiyo xarun aysan si xor ah uga bixi karin ama ugu laaban karin sida ay doonaan. Haddii aad ku sugan tihiin xaaladdan, lataliye sharci iyo shaqaaluhu way idin caawin doonaan.

Meel kasta oo aaddeggan tihiin, waxaad xaq u leedihiin inaad heshaan:

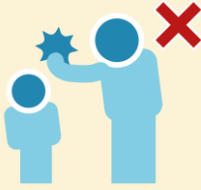

- la joog qoyskaaga

- Codso caawimaad si aad u raadiso xubnaha qoyskaaga, haddii aadan garanayn meesha ay joogaan.

Waxaad xaq u leedahay inaad badqabto. Qofna looma ogola inuu:

ku cabsi galiyo

ku caayo

ku dhibaateeyo

Ha noqoto cidday doonaan, qof aad garanayso iyo mid aanad garanaynba. Haddii aad wax dhibaato ah kala kulanto waalidka ama shaqaalaha, waad hadli kartaa oo codkaaga dhiiban kartaa.

MAXAAD SAMAYN KARTAA HADDII QOF SI XUN KUULA DHAQMO?

Waxaad kala hadli kartaa qof aad ku kalsoontahay, sida xubin qoyskaaga ka tirsan, ama qof ka mid ah shaqaalaha.

Haddii qof uu si xun kuula dhaqmo, waxaad arrinkaas u sheegi kartaa mas'uulka hay'adda, si looga horgtago in arrinkaas oo kale uu marlabaad dhacdo. Tan waxa loo yaqaanaa “cabasho gudbinta”.

Fiiro gaar ah!

Haddii aad ku sugan tahay goob ka baxsan meesha aad degan tahay oo aad khatar ku jirto, waxaad wici kartaa lambarka gargaarka degdegga ee heerka qaran ee bilaashka ah ee 112, kaasoo aad ka wici karto telefoon kasta.

WAA MAXAY WAAJIBAADKA ADIGA IYO QOYSKAAGU LA IDINKA RABO MARKAAD HESHAAN SOO DHAWAYN?

Waa muhiim inaad sheegto runta oo aad la shaqeyso maamulka, xitaa haddii mararka qaar ay cabsi iyo dhibaato kugu noqoto inaad sheekadaada sheegto.

Shaqaaluhu way ku caawin karaan haddii ay ogyihiin xaaladaada.

Meel kasta oo aad adiga iyo qoyskaagu ku sugan tihiin, waxa jira sharciyo la raaco. Tusaale ahaan, Idinku waa in aad ixtiraamtaan dadka kale ee degan iyo shaqaalaha, sidoo kale waa inaad aamustaan inta lagu jiro saacadaha aamusnaanta ama sanqar la'aanta.

Shaqaaluhu waxay kuu sheegi doonaan xeerarka iyo cawaaqibta ka dhalanaysa marka xeerarka la raaci waayo.

Waa muhiim in adiga iyo qoyskaaguba:

- raacdaan xeerarka goobta aad joogi doontaan
- haka baxsan goobta ay maamulku idiin sheegeen inaad joogtaan
- raaca shuruucda dalkan, kuwaasoo ay shaqaaluhu idiin sharixi doonaan.

MAXAA DHACAYA HADDII ADIGA IYO QOYSKAAGU AYDIN U HOGAANSAMI WAYDAAN WAAJIBAADYADIINNA?

Haddii ay tani dhacdo, waxaad si furan ula hadli kartaan shaqaalaha xerada qaabilaadda qaxootiga, una sharrax xaaladiina iyo sababaha aad u sheegaysaan.

Maamulku waxay qiimeyn doonaan xaaladda waxayna wargelin doonaan waalidkaa haddii ay go'aansadaan inay qaadaan tallaabooyin.

Tusaale ahaan, haddii xubin qoyskaaga ka mid ah uu ka baxo goobta hoyga, magaalada, ama degmada ay maamulku go'aamiyeen in qoyskaga la dejiyo, **xubintaas qoyska waxaa laga yaabaa inay hesho taageero ka yar intii hore.**

Haddii xubin ka mid ah qoyskaaga uu dhaqmo si rabshad leh, **xubintaas qoyska waxaa laga yaabaa inay lumiyaan taageerada ay helayaan.** Booliska ayaa la wici karaa.

Adiga iyo qoyskaaga waxaad hadda ku sugan tihii **Finland, kasoo ah waddan katirsan EU+.**

Waddamada EU+ waa:

27 Dal ee Xubnaha ka ah Midowga Yurub (EU): Austria, Belgium, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czechia, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Italy, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Netherlands, Poland, Portugal, Republic of Ireland, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden iyo

4 waddan oo kale: Iceland, Liechtenstein, Norway iyo Switzerland.

XEERARKA KU SAABSAN CODSASHADA ILAALINTA CAALAMIGA AH IYO U SAFARKA WADDAMADA EU+

Shaqaalaha xeradaada qaabilaadda qaxootiga waxaa ay kuu sharrixi doonaan sharciyadan muhiimka ah adiga iyo qoyskaaga. Waxaad weydiin kartaan iyaga su'aalo wakhti kasta.

- ✔ Adiga iyo qoyskaagu waa inaad joogtaan Finland, oo waa in aydaan aadin mid kamid ah waddamada EU+.
- ✔ Haddii uu qoyskaagu ku sugan yahay mid ka mid ah waddamadan, maamulku waxay idiin sheegi doonaan xuquuqdiinna ku saabsan isu keenista qoyska. Haka iska baxsan uun.

Waxaa laga yaabaa inaad ka fikirtaan ka bixitaanka dalkaas ama qaar ka mid ah dadka ayaa isku dayi doona inay idinku qanciyaan inaad ka carartaan. Tani waxay noqon kartaa mid khatar idinku ah. Adiga iyo qoyskaagu waxaad la hadli kartaan shaqaalaha, oo u sharrax iyaga xaaladda. Shaqaalaha ayaa idinla talin doona.

- ✘ Haddii aad baxsataan, waxay jiri doontaa cawaaqib xun, kuwaas oo lagu sharaxay buug-yarahan. Tusaale ahaan, waxaad ka heli doontaan taageero yar oo soo-dhawayn ah wadanka kale.
- ✔ Xasuusnow, waa inaad ka diiwaangelisaan codsigiina magangelyo wadanka EU+ ee ugu horreeyay ee aad timaadeen, haddii maamulku aanu idiin sheegin wax kale.
- ✔ Kaliya mid kamid ah waddamadan ayaa ka masuul ah inuu baadho codsigiina magangalyo. Hay'adaha dowladda ee Finland ayaa idiin sheegi doona waddanka arrintan ka ma'sulka ah.

Habraacyadan waxaa si faahfaahsan loogu sharraxay buug-yarayaal gaar ah.

**Waddan kale
oo EU+ ah**

- Habraaciina magangalyo doonka waa la joojin doonaa.

Inta aad joogtaan wadanka kale ee EU+ ah:

- Maamulku waxay go'aansan karaan inay idinku celiyaan wadanka EU+ ee aad kasoo tagteen.

Laga bilaabo marka maamulku idinku wargeliyaan go'aanka lagu celinayo, waxaad waayi doontaan xuquuqo qaarkood, tusaale ahaan:

- ma heli doontaan noocyo kamid ah taageerada oo
- laguuma ogolaan doono inaad shaqayso.

YAA IDIN CAAWIN KARA ADIGA IYO QOYSKAAGA HADDII AYNDAAAN KU QANACSANAYN GO'AANKA AY GAREEN MAAMULKU?

Waxaad caawimo weydiisan kartaan lataliyaha sharci. Lataliye sharci waa qof yaqaan shuruucda dalkaas, kaasoo daraasayn kara xaaladdiinna oo idinka caawin kara.

Shaqaaluhu waxay idiin sheegi doonaan ururada aan dawliga ahayn kuwaasoo sidoo kale ku siin kara macluumaad iyo caawimaad.

Waxaad la xidhiidhi kartaan Hay'adda Qaxootiga Qaramada Midoobay (UNHCR) wakhti kasta. UNHCR waxay ilaalisaa dadka lagu qasbay inay ka tagaan dalkooda.

MAXAA DHACA HADDII QAAR KA MID AH TAAGEERADA LA BEDDELO?

Haddii maamulku ay go'aamiyaan in ay xaddidaan ama joojiyaan noocyo ka mid ah taageerada uu qoyska helayo sabab la xidhiidha xaalad sida lagu sharaxay bogga 14-aad ee buugyaraha, xubintaa qoyska ka tirsan wali waa ay helayasaa caawimada ku salaysan xaalada shakhsi ahaaned iyo baahiyaha jira. Wali wuxuu helayaa inuu awood u yeesho inuu la kulmo dhakhtar ama kalkaaliye, inuu helo kaalmo caafimaad, waxoogaa taageero oo dhanka daawada ah, iyo goob uu seexo oo ay go'aamiyeen maamulku.

Marka maamulku go'aansadaan inay joojiyaan taageerada soo dhawaynta ee adiga iyo qoyskaaga la siinayay sababtoo ah aad u baxsateen waddan kale oo EU+ ah, nooca taageerada aad heli doontaan weli waxay ku xidhnaan doontaa xaaladdiinna iyo baahiyihiina.

Wali waxaad awood u lahaan doontaa inaad tagto dugsi.

FAAHFAAHINTA HALKA LAGALA XIDHIIDHAYO

Haddii adiga iyo qoyskaagu aad qabtaan wax su'aalo ah ama aad u baahan tihiin taageero inta lagu jiro joogistiina, waxaad la hadli kartaan shaqaalaha ka tirsan:

maamulka soo dhawaynta

Xaruntaada
qaabilaadda qaxootiga

maamulka kale ee la xidhiidha

Macluumaad guud oo
ku saabsan
qaabilaadda
magangelyoddoonka
iyo habka codsiga
magangelyada

Migri.fi
Infoninland.fi

maamulka kale ee la xidhiidha

Hoggaanka socdaalka

PL 10, FI-00086 Maahanmuuttovirasto, iimeyl:
migri@migri.fi

Waxaad sidoo kale la xidhiidhi kartaan ururadan, si aad u hesho su'aalaha la xidhiidha:

taageerada caafimaad

Caawimaadda heeganka ee 116117 waxaa ay kaala talinayaan xaaladaha caafimaad ee kediska ah. Wac lambarkaan, haddii xeradaada qaxootigu ay kaa qaban weydo telefoonka.

taageerada bulsheedka

Mieli (Suomen Mielenterveys ry), mieli.fi, ururka qaabilsan arrimaha la xiriira caafimaadka maskaxda

latalin sharci, kaalmada iyo wakiilka sharci ahaaned

Caawimaadda sharci waxaa bixiya xafiisyada caawimaadda sharciga (oikeusaputoimistot), xafiisyada qareennada (lakitoimistot) iyo qareennada ama sharci yaqaannada (juristit). Haddii aad doonayso macluumaad dheeraad ah oo ku saabsan qareennada ama dadka bixiya adeegyada sharciga ah, waxaad weydiin kartaa xaruntaada qaabilaadda qaxootiga ee aad degan tahay ama wakiilkaaga.

Oikeuspalveluvirasto.fi/yhteystiedot

Hay'adda Qaxootiga Qaramada Midoobay (UNHCR)

waxay ilaalisaa danaha iyo xuquuqda magangelyo-doonayaasha iyo qaxootiga.

Xafiiska UNHCR ee gobolka ee kuugu dhow waa: UNHCR
(Hay'adda Qaramada Midoobay u qaabilsan Qaxootiga)
Cinwaanka: Wenner-Gren Center, Sveavägen 166, 113 46
Stockholm, Sweden
limayl: swest@unhcr.org

Wakiilka sinnaanta iyo
caddaaladda

PL 24, FI-00023 Valtioneuvosto, iimeyl: yvv@oikeus.fi,
www.syrjinta.fi

Haddii aad la kulanto xaalad caafimaad oo degdeg ah oo aad khatar ku jirto, isla markiiba u sheeg waalidkaaga iyo shaqaalaha. Way ku caawin doonaan!

Haddii ay dhacdo in adiga ama qoyskaagu idinkoo jooga meel ka baxsan halka aad degan tihiin oo aad shil la kulantaan ama aad halis gashaan, waxaad wici kartaan lambarka gargaarka degdega ah ee lacag la'aanta ama bilaashka ah ee **112**.

Haddii aydnaan haysan telefoon, waxaad weydiin kartaan qof kale inuu idiin waco lambarka emerjensiga ama xaaladaha degdega ah.

Buug-yarahan waxaa loogu talagalay ujeedooyin macluumaad oo keliya. Keligii ma abuuro xuquuq ama waajibaad. Hay'adda Midowga Yurub ee Magangalyada (EUAA) ayaa bixisay qaybta ugu weyn ee agabkan, waxaana EUAA ay u oggolaatay oo keliya Waddamada Xubnaha ka ah EU in ay koobiyo ama wax ka beddelaan buug-yarahan. EUAA ma qaadayo wax mas'uuliyada ama xil ku saabsan saxsanaanta, nuxurka, dhammaystirnaanta, sharcinnimada ama kalsoonida macluumaadka ku jira buug-yarahan ee ay bixiyeen Waddamada Xubnaha ka ah EU ama dhinac saddexaad oo mas'uul ah. EUAA iyo cid kasta oo ku shaqaysa magaca EUAA midna mas'uul kama aha isticmaalka laga yaabo in laga sameeyo macluumaadka ku jira buug-yarahan.